

Мажара Н.С.
асистент кафедри української і зарубіжної літератури
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

ОЗНАКИ ЖАНРОВОГО ЗМІШУВАННЯ У МЕМУАРНОМУ ТЕКСТІ

Анотація. Стаття присвячена окресленню тенденції до змішування різних жанрів у межах мемуарного тексту. Зроблено спробу виокремлення основних ознак жанрової дифузії, пов'язаних зі специфікою оповідної структури мемуаристики та її дихотомією, що зумовлює як збереження власних жанрових ознак, так і пошуки інших форм, інтенсивне формування нових генологічних різновидів.

Ключові слова: мемуаристика, мемуарний текст, метажанр, жанр, жанрова дифузія

Розгляд генези української мемуаристики та її генологічна диференціація, свідчать про те, що метажанрова система спогадової літератури пройшла низку трансформацій. З огляду на це, нам видається доцільним виокремити в контексті розвитку та становлення мемуаристики як своєрідного утворення тенденцію до проникнення в нього інших жанрів, підпорядкованості їх загальному композиційному структуранту.

Під жанровим змішуванням або дифузією розуміємо об'єднання в одному творі елементів двох і більше жанрів, при якому «жанрові ознаки» одного з жанрів стають домінуючими, а інших – сприяють розкриттю задуму мемуариста.

Жанри взаємодіють постійно, при цьому характер і глибина взаємодії змінюються в залежності від існуючого на той час комунікативно-культурного оточення. Пришвидшений розвиток суспільства і, як наслідок, специфічна рефлексія навколишнього світу – викликають появу нових форм і новотворів.

Мемуарист у своєму тексті насамперед декларує домінування конкретики деталей, фактів, слів, відчуттів, підкреслює невігаданість образів своїх героїв через те, що нічого не домислює і не оцінює, а тільки бачить своїми очима. Він прагне створити переконливий твір, намагається уникнути сумнівних фактів, які б неправильно витлумачили ті чи інші біографічні та історичні факти. Оповідь переважно стосується того, що пройшло крізь призму особистого досвіду, сприйняття життя. Він пише «про себе» тільки в

тій мірі, наскільки необхідним є його «авторське всезнання». Його основне прагнення – реконструювати світ, спираючись на власні враження і відчуття. У цьому й полягає його правда як мемуариста.

Поряд із цим, мемуарний текст упродовж свого становлення постійно оновлювався і тому містить чимало специфічних моментів, пов'язаних з тим життєвим матеріалом, який лежить в основі спогадів автора. Прагнучи за допомогою виражальних засобів і цікавих деталей відтворити образ доби, за якої жив він та його сучасники, мемуарист починає долучати до власне спогадів інші жанри мемуаристики – літературні портрети, нотатки, уривки з щоденників, епістолярію, записники тощо. Кожен із залучених жанрів стає компонентом складної метажанрової структури, що формує цілісність і виняткову оригінальність якісно нового мемуарного тексту. До подібних новотворів можемо віднести діалогію Г. Костюка «Зустрічі і прощання» [4; 5], мемуарну книгу «Київські неокласики» [3], упорядковану професоркою В. Агеевою, «Homo feriens» І. Жиленко [2].

Яскраве поєднання переважної більшості зазначених вище жанрів мемуаристики дозволяє авторам повною мірою реалізувати прагнення закарбувати минуле, що є центральним у композиції кожного мемуарного тексту. Напружено мобілізуючи у своїй пам'яті згадані події, за допомогою ретроспекції щоденника, листів, нотатників, записників – вони повертаються в інший вимір свого життя, котрий не можна прожити знову, а лише відтворити з глибин спогадів.

На сторінках спогадової літератури також доволі часто можна зустріти використання вже готових літературних творів. Так, у книзі В. Агеевої одночасно подано жартівливий колективний вірш «Неокласичний марш» та спогади О. Бургардта про те, що неокласики не цуралися пародій, «охоче їх писали не тільки на ворожих людей, а навіть на самих себе, і ніхто, певна річ, на це не ображався» [3, с. 25] і відомості з щоденника М. Драй-Хмари: «Коли я пробував писати революційні вірші, Зеров писав на них злісні пародії...» [3, с. 170].

На нашу думку, поєднання в одному мемуарному тексті багатьох жанрів мемуаристики допомагає нам глибше зрозуміти специфіку певної доби, наочніше відчутти значимість поданих у ньому персоналій, що об'єднує в одне ціле як суб'єктивне осмислення подій за законами людської пам'яті, так і залучення справжніх документів того часу, котрі відображають важливі суспільні процеси. Зрозумілий стиль, блискуче відчуття деталі, захопливий сюжет, осмислення історичної дійсності через суб'єктивне змалювання колоритних характерів, доречні епістолярні та щоденникові вставки безумовно поглиблюють наші знання про певне покоління, що виринають з

пам'яті мемуаристів зі своїм неповторно трагічним і надзвичайно гідним життям.

Кожен із цілісних жанрів мемуарів, котрим автори послуговуються у своїх творах виконує свою композиційну функцію, що має донести до читача усі складнощі та водночас досягнення певної постаті або ж покоління.

У свою чергу, мемуари протягом тривалого часу використовують вже готові жанри художньої літератури – оповідання, повість, роман. Саме завдяки динамічній діалектиці жанрових взаємодій виникають високомистецькі твори, адже у творчості кожного письменника накопичуються передумови для збагачення та оновлення своїх улюблених прозових жанрів. Створюючи образ, мемуарист використовує ті ж художні засоби та прийоми, що і письменник: відбір ключових епізодів, портрет, пейзаж, авторську характеристику, самохарактеристику, характеристику за допомогою інших персонажів, різноманітні відступи.

Мемуарні твори, що сформувалися на перетині декількох жанрів – мемуарів і роману, мемуарів і повісті, мемуарів і оповідання, мемуарів і есе тощо, наділені сукупністю документальних ознак – оповідь від першої особи, в минулому часі, в хронологічному порядку про ті події, учасником яких оповідач був особисто, та художньо-літературних – вигадка, художність стилю, інтерес до психології та приватного життя. Цей синтез жанрів з одного боку виводить твори за межі художньої літератури, переміщує їх до наджанрового утворення документалістики, а з іншого – є рухомим, багатограним, у ньому чудово реалізуються характерні риси доби, простежується не лише індивідуальний розвиток автора, а й зміна напрямів, стилів у літературі.

Прикладом змішування жанрів документалістики та художньої літератури можуть слугувати роман-есе Б. Сушинського «Тарас Шевченко: геній – в самотності» [7], мемуарна повість-свідчення П. Наніїва «Лозинава труна» [6], мемуарний роман Д. Гуменної «Дар Евдотії» [1].

Жанрова специфіка мемуарної прози обумовлена прагненнями автора сполучити авторський наратив зі специфічним сповідальним тоном, викладенням факту. Задум автора мемуарної прози необмежується передачею подробиць, які були згадані. Події і враження вибудовуються в тексті в зв'язку із метою, яку ставить собі автор (відтворити минуле, зрозуміти взаємозв'язок особистості історії та історії свого народу, вглибитися у витoki своєї особистості – у дитинство). Все це зумовлює особливі форми організації сюжету, художні принципи перетворення реальних творів.

Мемуарна проза є складноорганізованою, структурою, визначальним елементом якої є автор – з усією складністю його людської та творчої

особистості. Дійсність у мемуарній прозі сприймається письменником як самоцінний об'єкт літературного відображення, а документ постає підтвердженням правдивості оповіді. Кожен автор відтворює події відповідно до свого світогляду, досвіду, переконань та поглядів на відтворену добу.

Живі проблеми й конфлікти, реальні постаті людей, попередників, сучасників, через художнє осмислення вільно входять до української літератури, даючи потужні імпульси творчій активності митців. Адже, зрілий літературний талант, сформований у прозовому річищі, знаходить для себе нові можливості у сфері документалістики. Для читачів внаслідок цього з'являються нові джерела духовного збагачення й розширення інформації, оскільки мемуарна проза містить у собі відбиток яскравої письменницької індивідуальності, слугує міцною і оригінальною ланкою між конкретним фактом і витонченою творчою фантазією автора.

Отже, завдячуючи своєму гнучкому мисленню і специфічній оповідній структурі мемуари опинилися в центрі процесів дифузії, що відбуваються у середовищі документалістики. Саме тому, на наш погляд, для багатьох творів характерною стає тенденція до змішування різних жанрів в межах оповіді власне мемуаристики.

Знаючи дифузії в контексті як власне мемуаристики, так і інших утворень, жанри синтезуються, оновлюються, спричиняючи появу неперевершених мемуарних текстів – об'ємних, різнобічних, рухомих.

Література

1. Гуменна Д. Дар Евдотеї. Испит пам'яті. К.: Дніпро, 2004 . 520 с.
2. Жиленко І. Homo feriens: Спогади / передм. М. Коцюбинської. К.: Смолоскип, 2011. 816 с.
3. Київські неокласики / упоряд. В. Агеєва. К.: Факт, 2003. 352 с. (Серія «Українські мемуари»).
4. Костюк Г. Зустрічі і прощання: Спогади у двох книгах / передм. М. Жулинського. К.: Смолоскип, 2008. Кн. 1. 720 с.
5. Костюк Г. Зустрічі і прощання: Спогади у двох книгах. К.: Смолоскип, 2008. Кн. 2. 512 с.
6. Наніїв П. Лозинава труна. Нью-Йорк - К.: Вид-во М.П. Коць, 2003. 140 с.
7. Сушинський Б. Тарас Шевченко: геній – в самотності: Роман-есе. Одеса: «ЯВФ», 2006. 460 с.